

РОЗДІЛ 1

Був ясний і холодний квітневий день, на циферблатах — тринадцята нуль-нуль. Вінстон Сміт втягнув голову в плечі, ховаючи обличчя від злого вітру, і швидко прослизнув у двері багатоквартирного будинку «Перемога», але не поквапився як слід, і за ним усередину встигла влетіти хмарка куряви.

У довгому фое відгонило вареною капустою і старими килимками. На дальній стіні — плакат, завеликий як на це приміщення. На ньому було зображене величезне обличчя, завширшки понад метр: воно належало чоловікові років сорока п'ятьох, з великими чорними вусами і красивими різкими рисами. Вінстон одразу пішов до сходів. Викликати ліфт не було сенсу. Він і за кращих часів нечасто працював, а нині вдень електрику відрубали в рамках програми економії до тижня ненависті. Квартира була на сьомому поверсі, а Вінстон мав тридцять дев'ять років і варикозну виразку на правій нозі, тож піднімався повільно, спиняючись перепочити. На кожному сходовому майданчику зі стіни навпроти дверей ліфта дивилося величезне обличчя на плакаті. То був портрет з тих, чиї очі стежать за тобою, хай куди ти підеш. Напис під обличчям повідомляв: «СТАРШИЙ БРАТ ТЕБЕ БАЧИТЬ».

У квартирі мелодійний голос начитував якісь цифри, пов'язані з виплавною чавуна. Він лунав з довгастої металевої панелі на правій стіні, схожої на тьмяне дзеркало. Вінстон прикрутив тумблер, і голос став тихішим, хоча слова ще можна було розібрати. Інструмент (він називався телеекран) можна було притишити, але не вимкнути повністю. Вінстон рушив до вікна. Він був дрібний і хирлявий, а темно-синій комбінезон — партійний однострій — тільки підкреслював його змореність. Волосся Вінстон мав дуже світле, обличчя — від природи рум'яне; його шкіра огрубіла від жорсткого мила, тупих лез і холоду зими, яка тільки-тільки скінчилася.

Навіть за зачиненими вікнами світ надворі здавався холодним. Вітер ганяв вулицею куряву й обривки газет, закручуючи вихорці, а з пронизливо-синього неба сяло сонце, проте під ним усе здавалося безбарвним — крім повсюдних плакатів. З кожного рогу дивилося чорновусе обличчя. Один плакат висів на фасаді будинку навпроти. «СТАРШИЙ БРАТ ТЕБЕ БАЧИТЬ», — нагадував напис, а темні очі дивилися Вінстону просто у зіниці. Далі по вулиці лопотів на вітру, мов у лихоманці, ще один плакат з надірваним кутиком, то показуючи, то ховаючи єдине слово — «АНГСОЦ». Удалині опустився між дахи гелікоптер, на мить завис, ніби м'ясна муха, а тоді помчав геть. То був поліційний патруль — зазірав людям у вікна. Однак патрулі не мали значення. Мала значення тільки думкополіція.

За спиною Вінстона голос із телеекрана бубонів про чавун і перевиконання плану дев'ятої трирічки. Телеекран водночас і транслявав, і приймав звук. Він вловить навіть шепіт з Вінстонових вуст — ба більше, поки Вінстон лишається в полі огляду металевої панелі, його не тільки чути, але й видно. Звісно, дізнатися, чи спостерігають за тобою

просто цієї миті, було неможливо. Можна було хіба здогадуватися, як часто і за яким алгоритмом думкополіція під'єднується до твого телеекрана. Цілком вірогідно, що вона спостерігає за всіма і завжди. В будь-якому разі, вона могла під'єднатися до будь-чийого екрана коли завгодно. За звичкою, що перетворилася на інстинкт, доводилося жити з думкою про те, що кожен твій звук чують, а кожен твій рух, що відбувається не в темряві, бачать.

Вінстон тримався спиною до телеекрана. Так було безпечніше, хоча він чудово знав, що і спина може бути промовиста. За кілометр звідси підносилася над похмурим ландшафтом велика біла будівля — міністерство правди, де Вінстон працював. Ось, подумав він з глухою відразою, це Лондон — головне місто Першої Аеросмути, третьої за кількістю населення серед провінцій Океанії. Вінстон спробував видобути якісь дитячі спогади: чи завжди Лондон був такий? Чи завжди занедбані будинки дев'ятнадцятого сторіччя стояли, отак підперті дерев'яним риштуванням, із затуленими фанерою вікнами і поїденими іржею дахами, з покрученими садовими парканами? Чи завжди були місця бомбувань, над якими кружляє курява тиньку і росте поміж розбитої цегли іван-чай? А оті ширші ділянки, де бомби поносили більше будинків і там розповзлися злиденні колонії дерев'яних осель, схожих на курники? Даремно, спогади не приходили: від дитинства не лишилося нічого, крім низки залитих яскравим світлом картинок без тла, ледве розбірливих.

Міністерство правди — новомовою мінправ — різко контрастувало з рештою споруд перед очима Вінстона. То була колосальна піраміда з осяйного білого бетону, що терасами підносилася на триста метрів у небо. З Вінстонового вікна можна було прочитати викладені на білій поверхні ошатними літерами три гасла партії:

ВІЙНА — ЦЕ МИР СВОБОДА — РАБСТВО НЕЗНАННЯ — СИЛА

Подейкували, що в міністерстві правди три тисячі кабінетів над землею і стільки ж укріплень унизу. Над Лондоном височіло ще три споруди, подібні до нього за архітектурою і обширом. Вони панували над рештою пейзажу неподільно, і з даху багатоквартирного будинку «Перемога» було видно всі чотири водночас. У цих будівлях містилися чотири міністерства, що поділили між собою весь держапарат. Міністерство правди опікувалося новинами, розвагами, освітою і мистецтвами. Міністерство миру — війною. Міністерство любові охороняло закон і лад. Міністерство достатку відповідало за економіку. Новомовою вони називалися мінправ, мінмир, мінлюб і міндост.

Міністерство любові наганяло страх. Будівля не мала жодного вікна. Вінстон ніколи не був усередині чи на відстані пів кілометра від неї. Туди неможливо було потрапити, окрім як у справах, та й то треба було пройти лабіринтом колючого дроту, сталевих брам і прихованих кулеметних гнізд. Навіть на прилеглих до зовнішніх підступів вулицях ходили патрулі гориллоподібних охоронців у чорних одностроях, озброєні складаними кийками.

Вінстон різко розвернувся. Він начепив на обличчя вираз тихого оптимізму, з яким рекомендувалося потрапляти під огляд телеекрана. Рушив на кухню. Пішовши з міністерства правди о цій годині, Вінстон лишився без обіду в їдальні, а на кухні не було харчів, тільки шматок чорного хліба, який слід зберегти на завтрашній сніданок. Вінстон узяв з полиці пляшку безбарвної рідини з простою білою етикеткою, на якій було написано «ДЖИН „ПЕРЕМОГА“». Рідина пахла гідко, з олійним духом, ніби китайський рисовий спирт.

Вінстон налив собі майже повну чашку, зібрався, готуючись до шоку, і перехилив усе, наче ліки.

Обличчя негайно почервоніло, з очей полилися сльози. На смак напій був як азотна кислота, а коли вип'єш, здавалося, ніби в потилицю вдарили гумовим кийком. Однак наступної миті печіння у шлунку пригасло, а світ почав здаватися привітнішим. Вінстон потягнувся по цигарку з пом'ятої пачки з написом «ПАПІРОСИ „ПЕРЕМОГА“» і необережно взяв її вертикально, від чого весь тютюн висипався на підлогу. З другою цигаркою пощастило більше. Вінстон повернувся до вітальні й сів за маленький письмовий стіл ліворуч від телеекрана. Він дістав з шухляди тримач для пера, чорнило і товстий нотатник на чверть аркуша, з червоною задньою палітуркою і мармуровою — передньою.

Чомусь телеекран у його квартирі розміщувався не як у всіх. Замість займати, як велося, торцеву стіну, звідки видно все приміщення, він опинився на довшій стіні навпроти вікна. Збоку був неглибокий закапелок, у якому нині сидів Вінстон,— мабуть, коли проектували квартири, закапелок призначався під книжкову шафу. Всівшись там якомога глибше, Вінстон не потрапляв під огляд телеекрана. Звісно, його все одно було чути, але видно на цьому місці не було. Почасти саме незвичне планування квартири наштотувало Вінстона на заняття, до якого він зараз узявся.

Втім, більше його надихнув сам нотатник, щойно видобутий з шухляди. Нотатник був на диво гарний. Нічого, схожого на цей гладенький кремовий папір, трохи пожовклий від часу, не виробляли щонайменше сорок років, але Вінстон гадав, що записник навіть старіший. Він побачив його у вітрині задріпаної крамнички лахмітника в міських нетрях (у якому саме районі — вже не згадає) і був негайно вражений бажанням заволодіти цим нотатником. Партійці не мали ходити до звичайних крамниць (це називалося

«торгівлею на вільному ринку»), але правила дотримувалися несуворо, бо багато речей, наприклад, шнурки чи леза, інакше було не дістати. Вінстон тоді роззирнувся на вулиці, а потім прослизнув у крамничку й купив записник за два долари і п'ятдесят центів. З почуттям провини він ніс його додому в портфелі. Навіть якщо нічого не писати в ньому, такий нотатник — компрометуюча річ.

Нині Вінстон збирався почати щоденник. Ведення щоденника не було протизаконним (нічого протизаконного взагалі не існувало, бо не стало законів як таких), та якщо його викриють, можна бути певним, що то буде смертний вирок чи як мінімум двадцять п'ять років трудових таборів. Вінстон прилаштував перо на тримач і посмоктав, щоб очистити. Перо — архаїчний інструмент, ним рідко навіть ставлять підписи, але Вінстон добув його собі — потай і не без труднощів, — бо здавалося, що прегарний кремовий папір заслуговує на справжнє перо замість чорнильного олівця. Власне, писати від руки Вінстон не звик. Усе, крім зовсім коротких записок, зазвичай диктувалося на голосопис, але для нинішнього заняття це, звісно, не пасувало. Вінстон опустил перо у чорнило і на мить завагався. Його нутро протяв трем. Лишити позначку на папері — незворотна дія. Маленькими незграбними літерами він записав:

4 квітня 1984 р.

Вінстон відкинувся на стільці. Його охопило відчуття цілковитої безпорадності. Він у першу чергу навіть не мав певності, що рік — справді 1984-й. Мабуть, дата приблизно така, оскільки він досить-таки певний, що має тридцять дев'ять років, а народився 1944-го чи 1945-го; але нині стало неможливо точно визначити дату в межах одного-двох років.

А для кого, раптом запитав себе Вінстон, він узагалі пише цей щоденник? Для майбутнього, для ненароджених. На мить його думки затрималися на сумнівній даті на сторінці, а тоді різко перескочили на слово з новомови — «двоєдумство». Уперше до Вінстона почала доходити масштабність його задуму. Як спілкуватися з майбутнім? Це за визначенням неможливо. Майбутнє або буде таким самим, як сьогодні, і в цьому разі ніхто Вінстона не слухатиме; або воно буде інакшим, і тоді його труднощі нікому не потрібні.

Якийсь час Вінстон сидів і тупо дивився на сторінку. Телеекран перемкнувся на бадьорий військовий марш. Дивина, що Вінстон не просто втратив здатність до самовираження, а взагалі забув, що хотів сказати на початку. Він кілька тижнів готувався до цієї миті, і йому навіть на думку не спадало, що знадобиться ще щось, окрім сміливості. Власне писати має бути неважко. Треба просто перенести на папір ненастанний тривожний монолог, що роками розгортається в голові. Однак у цю мить навіть монолог вичерпався. Ба гірше, варикозна виразка нестерпно засвербіла. Вінстон не смів її чухати, бо щоразу це викликало запалення. Минали секунди. Для нього не існувало нічого, крім порожньої сторінки перед очима, свербежу шкіри на нозі, ревіння маршу і легкого сп'яніння від джину.

Зненацька Вінстон почав панічно писати, не до кінця свідомий того, що занотовує. Дрібний дитячий почерк розігнався сторінкою, спершу втративши великі літери, а далі навіть крапки.

4 квітня 1984 р. Вчора був у кіно. Воєнні стрічки. Одна дуже добра — як бомбили біженців десь у Середземному морі. Глядачів дуже розсмішив тлустий здоровило, який намагався уплав утекти від гелікоптера, спершу показали, як він борсається у воді, ніби морська корова, тоді

показали через приціл кулемета на гелікоптері, потім його всього подірявили, і вода порожевіла, і він так стрімко пішов на дно, ніби набрав води крізь дірки, глядачі аж ревли зо сміху, як він тонув. тоді показують рятувальний шлюп, повний дітей, а над ним гелікоптер. у човні була ще жінка середніх літ мабуть єврейка з хлопчиком років трьох на руках. хлопчик кричав від страху і ховав голову між її грудей, наче хотів у неї закопатися а жінка обіймала його і втішала хоч сама була зо страху аж синя, повсякчас затуляла його ніби її руки могли спинити кулі. а тоді гелікоптер скидає на них двадцятикілограмову бомбу, фантастичний спалах, і човен спалахує мов сірник. першокласний кадр із дитячою рукою що злітає в повітря вище і вище і вище і вище мабуть камера на носі гелікоптера спеціально за нею стежила з ложі партії аплодували але на місцях для пролів жінка раптом здійняла бучу почала репетувати що таке не можна показувати дітям не можна таке показувати дітям не можна а тоді її забрала поліція і вивела думаю з нею нічого не сталося бо нікому не цікаво що кажуть проли типова пролівська реакція вони ніколи...

Вінстон припинив писати — почасти тому, що руку засудомило. Він не розумів, нащо видав цей потік маячні. Проте цікавим чином у процесі писання в голові у нього ясно постав зовсім інакший спогад, і він майже відчув готовність його записати. Тепер Вінстон згадав, що саме через той інцидент раптом вирішив піти додому і почати дописувати у щоденник.

Це сталося вранці в міністерстві — якщо про таку непевну річ взагалі можна сказати, що вона «сталася».

Була майже одинадцята нуль-нуль, і у відділі записів, де працював Вінстон, повитягали стільці з комірок і розставили

у центрі фое навпроти великого телеекрана — готувалися до двохвилинки ненависті. Вінстон саме займав своє місце в середньому ряду, коли раптом увійшло двоє людей, яких він уже бачив, але ніколи з ними не розмовляв. Одна з них була дівчина, яку Вінстон часто зустрічав у коридорах. Він не знав її імені, але дівчина була з департаменту белетристики. Можливо — бо іноді він її бачив з вимашченими руками і викруткою — вона працювала слюсарем і обслуговувала одну з романописних машин. Дівчина була яскрава, років двадцяти сімох на вигляд, мала густе волосся, ластовиння на обличчя, стрімкі спортивні рухи. Поверх однострою вона носила вузький червоногарячий пасок — емблему молодіжної антисексліги, — кілька разів оповитий навколо талії — достатньо тісно, щоб підкреслити лінію стегон. Вінстоніві вона не сподобалася з першого погляду, і він знав причину. Дівчину ніби оповивала атмосфера хокейних полів, холодних ванн, громадських походів і загального чистодумства. Вінстоніві взагалі не подобалися жінки, а передусім молоді й гарні. Саме жінки, особливо молоді, були найзатятішими прихильницями партії, споживачками гасел, шпигунками-аматорками, що винюхували будь-яку ересь. А ця конкретна дівчина здавалася Вінстоніві чи не небезпечнішою за інших. Одного разу в коридорі вона скося кинула на нього довгий погляд, який ніби проник у самісіньке його нутро, і Вінстона охопив чорний жах. Йому навіть подумалася, що вона — агентка думкополіції. Це, правду кажучи, було вкрай мало ймовірно. І все-таки Вінстон і далі відчував дивний неспокій, суміш страху й ворожості, щоразу як вона опинялася поруч.

Другою людиною був чоловік на прізвище О'Браєн, член внутрішньої партії. Він обіймав таку далеку і високу посаду, що Вінстон заледве уявляв її природу. Люди, які зібралися навколо стільців, умить примовкли, побачивши

чорний однострій члена внутрішньої партії. О'Браєн був високий кремезний чолов'яга з міцною шиєю і грубим, веселим і жорстоким обличчям. Попри загрозливу зовнішність, він був не позбавлений чарівливості. Він умів так поправити окуляри на носі, що цей жест дивно роззброював, здаючись незабаром культурним. Таким жестом — якщо хтось ще міг уявити щось подібне — джентльмен вісімнадцятого сторіччя міг би запропонувати свою табакерку. Вінстон бачив О'Браєна зо дюжину разів за стільки ж років. О'Браєн його дивно чарував — і не лише тому, що Вінстона вражав контраст між його цивільними манерами і бійцівською зовнішністю. Радше Вінстон потай вірив — навіть не вірив, сподівався, — що політична праведність О'Браєна не така вже й бездоганна. Щось у його обличчі нестримно це виказувало. Знову ж таки, мабуть, то була навіть не схильність до ересі, а просто розум. Так чи так, О'Браєн був схожий на людину, з якою можна поговорити, якщо раптом вдасться заскочити її наодинці подалі від телеекрана. Вінстон ніколи не намагався перевірити цей здогад; власне, навіть такої можливості не існувало. А зараз О'Браєн кинув погляд на ручний годинник, побачив, що вже майже одинадцять нуль-нуль і, вочевидь, вирішив залишитися на двохвилинку ненависті у відділі записів. Він сів у тому самому ряду, що й Вінстон, за два крісла від нього. Між ними сиділа жіночка з пісочного кольору волоссям; її комірка міститься поряд з Вінстоновою. Темнокоса дівчина сіла просто за нею.

Наступної миті з великого телеекрана на стіні вирвалася бридка рипуча мова, ніби голос монструозного незмащеного механізму. Від цього звуку вищирювалися зуби і ставало дибки волосся. Почалася ненависть.

Як завжди, на екрані з'явилося обличчя Еммануїла Гольдштейна — ворога народу. Серед глядачів тут і там

почулося сичання. Жіночка з пісочним волоссям зойкнула від страху й огиди. Гольдштейн був ренегат, віровідступник, який давним-давно (наскільки давно — ніхто точно не пам'ятав) був одним з керманичів партії, майже рівним самому Старшому Братові, а тоді вдався до контрреволюційної діяльності, був засуджений на смерть, але таємничим чином утік і зник. Програми двохвилинки ненависті були щодня різні, але Гольдштейн завжди був у них головною постаттю. Це був головний зрадник, перший осквернитель чистоти партії. Всі подальші злочини проти партії, всі зради, акти саботажу, ересі й викривлення прямо походили від його вчення. І десь він досі був живий і висиджував свої підступи — може, за морем, де його захищають іноземні хазяї, а може — ходили і такі чутки — у сховку в самій Океанії.

Груди Вінстона скрутив спазм. Вінстон не міг бачити обличчя Гольдштейна, не відчуваючи болючої суміші емоцій. Це було вузьке єврейське обличчя, оточене пухнастим німбом білого волосся, з маленькою козячою борідкою, — інтелігентне і водночас якесь від природи відразливе. Обриси довгого тонкого носа, на кінчику якого сиділи окуляри, ніби позначалися старечим слабоумством. Було в цьому обличчі щось бараняче, і голос був як у вівці. Гольдштейн звично нападав на доктрини партії — і його промова була така перебільшена і викривлена, що не повірила б навіть дитина, та все одно виникав страх, що інші люди, не такі виважені, як ти сам, можуть захопитися цими словами. Гольдштейн ганив Старшого Брата, кидав виклик диктатурі партії, вимагав негайного миру з Євразією, виступав за свободу слова, свободу преси, свободу зібрань, свободу думки, істерично ридав за зрадженою революцією — і все це швидкою багатослівною говіркою, яка ніби пародіювала звичний стиль ораторів партії і навіть містила дещо з новомови; власне,

новомовних слів там було більше, ніж партієць вживає в реальному житті. І повсякчас — щоб ніхто не сумнівався в реаліях, що ховалися за гучними промовами Гольдштейна, — за його головою марширували телеекраном нескінченні колони євразійської армії. Шерега по шерезі міцні чоловіки з байдужими азійськими обличчями підходили до краю екрана і зникали, а слідом ішли точно такі самі. Глухий ритмічний марш солдатських чобіт — на такому фоні лунав голос Гольдштейна.

Не минуло і тридцятьох секунд ненависті, а половина людей у приміщенні вже гнівно скрикувала. Самовдоволене бараняче обличчя на екрані та страшна міць євразійської армії за ним були нестерпні; ба більше, сам вигляд Гольдштейна, сама думка про нього автоматично вселяли страх і гнів. Він був предметом ненависті навіть більш питомої, ніж Євразія чи Східназія, бо коли Океанія воювала з однією державою, з другою був мир. Однак дивно було, що Гольдштейна зневажають усі й кожен, що день у день — тисячу разів на день — на всіх трибунах, телеекранах, у всіх газетах і книжках його теорії спростовують, розбивають, осміюють, наочно демонструють їхню абсурдність — і все одно, незважаючи ні на що, його вплив не зменшується. Завжди знаходилися нові дурні, яких він зваблював. Не минало дня, щоб думкополіція не спіймала шпигуна чи саботажника, які діяли за його вказівкою. Гольдштейн командував величезним тіньовим військом, підпільною мережею змовників, що прагнули скинути владу. Подійкували, що ця організація називається братство. Також пошепки переказували чутки про страшну книгу, збірку всіх ересей, яку написав Гольдштейн і яка по-тай з'являлася то там, то тут. Ця книга не мала назви. Люди казали на неї просто «книга». Але то були тільки чутки. Партієць не згадував ні про братство, ні про *книгу*, якщо міг уникнути цих тем.